

Ковернінська Юлія Вікторівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

Koverninska Yuliia

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance
The National Academy of Statistics, Accounting and Auditing
ORCID: 0000-0003-3773-1205*

DOI: 10.25313/2520-2294-2024-3-9782

РОЛЬ НЕФОРМАЛІЗОВАНИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕНЬ У ФІНАНСОВОМУ АНАЛІЗІ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

THE ROLE OF INFORMAL RESEARCH METHODS IN THE FINANCIAL ANALYSIS OF THE FINANCIAL ACTIVITIES OF BUSINESS ENTITIES

Анотація. Статтю присвячено дослідженню ролі неформалізованих методів в контексті проведення фінансового аналізу фінансової діяльності суб'єктів господарювання. Досліджено розуміння поняття «метод» та відмінності між формалізованими та неформалізованими методами аналізу, які можуть бути використані як у фінансовому так і в стратегічному аналізі суб'єктів господарювання. Формалізовані методи у фінансовому аналізі є важливим, але не вичерпним інструментом прийняття обґрунтованих бізнес-рішень, адже у фінансовій сфері існують явища, які чинять суттєвий вплив на результати фінансово-господарської діяльності підприємств та організацій, проте в меншій мірі піддаються формалізованій оцінці. В цілому, неформалізовані методи допомагають під час розв'язання нестандартних аналітичних завдань або в умовах відсутності (обмеженості) інформації. Тому поруч з формалізованими доцільно застосовувати неформалізовані методи, які спираються на інтуїцію, творчий пошук, логіку та досвід експертів-дослідників. В структурі неформалізованих (евристичних) методів найчастіше виокремлюють методи експертних оцінок та психологічні методи. До психологічних методів входять: «мозковий штурм», метод аналогій, інверсії, «конференції ідей» тощо. Щодо групи методів експертних оцінок, то у фінансовому аналізі найчастіше використовують метод сценаріїв, аналітичний метод, метод «інтерв'ю», метод комісій, метод Дельфі, матричний метод, морфологічний метод тощо. Кожен з перелічених методів може використовуватися на різних етапах проведення фінансового аналізу фінансової діяльності суб'єктів господарювання та досліджувати різноманітні фінансові явища.

В результаті проведеного дослідження узагальнено такі ключові характеристики неформалізованих методів у контексті їх використання у фінансовому аналізі фінансової діяльності суб'єктів господарювання: вища доля суб'єктивізму у порівнянні з використанням формалізованих методів; використання в багатьох випадках паралельно з формалізованими методами; застосування здебільшого для прогнозування розвитку фінансових явищ та оцінки ступеня фінансових ризиків.

Ключові слова: фінансовий аналіз, методи, формалізовані методи, неформалізовані методи, фінансова діяльність, фінанси суб'єктів господарювання, фінансово-господарська діяльність, фінансовий стан, стратегічний аналіз.

Summary. The article is devoted to the study of the role of informal methods in the context of financial analysis of the financial activities of business entities. The understanding of the concept of «method» and the differences between formalized and informal methods of analysis, which can be used both in financial and strategic analysis of business entities, are studied. Formalized methods in financial analysis are an important, but not exhaustive, tool for making informed business decisions, because in the financial sphere there are phenomena that have a significant impact on the results of financial and economic activity of enterprises and organizations, but to a lesser extent are amenable to formalized assessment. In general, informal methods help when solving non-standard analytical tasks or in conditions of lack of (limited) information. Therefore, next to the formalized ones, it is advisable to use informal methods that are based on intuition, creative search, logic and experience of research experts. In the structure of non-formalized (heuristic) methods, expert evaluation methods and psychological

methods are most often distinguished. Psychological methods include: «brainstorming», the method of analogies, inversions, «conferences of ideas», etc. As for the group of expert evaluation methods, the scenario method, analytical method, «interview» method, commission method, Delphi method, matrix method, morphological method, etc. are most often used in financial analysis. Each of the listed methods can be used at different stages of conducting a financial analysis of the financial activities of economic entities and investigate various financial phenomena.

As a result of the conducted research, the following key characteristics of informal methods in the context of their use in the financial analysis of the financial activity of economic entities are summarized: a higher share of subjectivism compared to the use of formalized methods; use in many cases in parallel with formalized methods; application mostly for forecasting the development of financial phenomena and assessing the degree of financial risks.

Key words: financial analysis, methods, formalized methods, informalized methods, financial activity, finances of economic entities, financial and economic activity, financial condition, strategic analysis.

Постановка проблеми. Ефективність діяльності суб'єкта господарювання будь-якої форми власності та організаційної структури напряду залежать від того, які саме управлінські рішення приймаються та надалі реалізуються його менеджментом. Таким чином, в сучасних реаліях економічної та політичної нестабільності підґрунтям прийняття виважених управлінських рішень є якісне використання методичного інструментарію фінансового аналізу. В таких реаліях своєчасно проведений фінансовий аналіз на основі якісно відібраної фінансової інформації дозволяє прийняти та реалізувати більш обґрунтовані рішення щодо управління фінансовою діяльністю різноманітних підприємницьких структур. Особливо актуальним в таких умовах стає використання поруч з формалізованими методами фінансового аналізу, що належать до категорії загальноприйнятого методичного інструментарію, неформалізованих методів, що можуть особливо допомогти, враховуючи нестандартність ситуацій, з якими стикаються вітчизняні суб'єкти господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням вивчення та дослідження фінансового аналізу функціонування суб'єктів господарювання, а також методичних підходів щодо проведення даного аналізу присвячені праці таких вчених, як: І. Боярко [10], Т. Бондарук [2], Т. Васишин [8], Н. Власюк [3], О. Дейнека [10], І. Заїчко [2], М. Синькевич [8], О. Рузакова [7], А. Кулик [6], І. Школьник [10] та інші. Віддаючи належне та високо оцінюючи наукові здобутки вчених у сфері дослідження окресленої проблематики, варто зауважити, що більшість з них акцентують увагу на формалізованих методах оцінки, надаючи у своїх працях лише короткий перелік неформалізованих методів. Саме тому окреслення ролі неформалізованих методів та основних засад їх проведення в рамках фінансового аналізу суб'єктів господарювання потребує подальших досліджень.

Формування цілей статті. Метою написання статті є визначення ролі неформалізованих методів у проведенні фінансового аналізу суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здійснення перманентної оцінки фінансово-

господарської діяльності будь-якого суб'єкта господарювання за допомогою різноманітних методів фінансового аналізу є основною прийняття виважених та ефективних бізнес-рішень, які сприятимуть вчасній діагностиці негативних явищ в діяльності суб'єкта та покращенню його фінансового стану [5]. Зазвичай проведення цілісної оцінки фінансово-господарської діяльності суб'єкта або окремих її аспектів здійснюється з використанням методичного інструментарію фінансового аналізу. Тому важливо розуміти сутність поняття «метод» та вирізнити ключові методи фінансового аналізу. Метод має грецьке походження від слова «méthodos» — шлях дослідження, спосіб пізнання [9].

В узагальненому представленні методами фінансового аналізу є «система теоретико-методичних принципів, інструментів та способів вивчення фінансового стану суб'єкта господарювання, що мають наукове обґрунтування» [2]. В теорії та практиці проведення досліджень фінансово-господарської діяльності організацій та підприємств сформувався чималий перелік методів фінансового аналізу, які відрізняються один від одного цільовим сегментом та практикою застосування. Менеджмент суб'єкта господарювання на підставі власних критеріїв здійснює вибір методу, а здебільшого — низки методів, що відповідають обраним цілям і завданням проведення аналізу. Зазвичай в практиці на різних етапах проведення фінансового аналізу можуть бути використані різноманітні методи або комбінація елементів з різних методів, що підсилює результативність їх використання. Варто зауважити, що наразі не існує повністю уніфікованого та стандартизованого поділу методів фінансового аналізу, хоча традиційна практика й містить усталені та до певної міри відпрацьовані методи. Найчастіше в системі методів фінансового аналізу виділяють формалізовані та неформалізовані методи.

Формалізовані методи ґрунтуються на чітко формалізованих фінансових даних. Вони є важливою, але не вичерпною основою прийняття бізнес-рішень у сфері фінансово-господарської діяльності, оскільки формалізовані методи здебільшого ґрунтуються на точних алгоритмах та розрахунках

і тому дають можливість проаналізувати лише ті фінансові явища, які можна кількісно виміряти та представити. Натомість у фінансовій сфері існують явища, які меншою мірою піддаються формалізації, але впливають на результати фінансово-господарської діяльності не менше, аніж інші чинники. Тому паралельно з формалізованими доцільно застосовувати і неформалізовані методи, які спираються на інтуїцію, творчий пошук, логіку та досвід експертів-дослідників. Виходячи з такого розуміння неформалізованих методів їх часто ще називають евристичними.

Неформалізовані методи застосовують часто в умовах часткової або повної невизначеності. Невизначеність характеризується відсутністю точної інформації про ймовірність здійснення конкретних дій у майбутньому чи про подальший напрямок розвитку [8]. Також у сфері функціонування фінансів суб'єктів господарювання часто доводиться вирішувати нетипові задачі, що зумовлено динамічним розвитком фінансово-господарської діяльності та зовнішніми змінами у середовищі, що нестандартно впливають на функціонування різних суб'єктів господарювання, як-от до прикладу розгортання військових дій на території України. Тому суб'єктам господарювання приходиться використовувати не лише потенціал формалізованих методів, але й долучати до процесу аналізу досвід та знання висококваліфікованих фахівців (експертів), потенціал творчого мислення та інтуїції менеджменту.

Таким чином, неформалізовані методи орієнтуються на розв'язання завдань в умовах відсутності (обмеженості) інформації або нестандартних завдань. Неформалізовані методи як частина більш загального економічного аналізу найчастіше використовуються у стратегічному та фінансовому аналізі (рис. 1).

Найбільш поширеним є виокремлення двох груп неформалізованих (евристичних) методів, а саме: психологічні методи, експертні методи (методи експертних оцінок, методи експертиз). Часто досить складно включити той чи інший метод до

однієї з груп, оскільки вони тісно між собою переплітаються та мають спільні характеристики. Проте, такий поділ слід робити за переважанням психологічних чи експертних характеристик, властивих певному методу [6].

Психологічні методи, що можуть бути використані у фінансовому аналізі тлумачать як «методи, що ґрунтуються на активізації здатності людини до творчого нестандартного мислення, її логіки, інтуїції — психологічними методами або методами психологічної активізації творчого мислення» [6]. До них належать «мозковий штурм», метод аналогій, інверсії, «конференції ідей» тощо.

Найпоширенішим методом активізації творчого мислення є метод генерації ідей (метод «мозковий штурм»). Метод «мозкового штурму» реалізується шляхом творчої співпраці фахівців, які володіють неоднорідними знаннями та досвідом, у вирішенні поставленого завдання. «Мозковий штурм» проводиться переважно у формі засідання. Ключовими учасниками «мозкового штурму» є власне учасники та керівник. Керівник (куратор) організовує проведення та проводить штурм, контролює дотримання правил, визначених заздалегідь, а також слідкує за дискусією, щоб вона не виходила за рамки поставлених цілей. Учасники, в свою чергу, висувують ідеї, розвивають та комбінують вже озвучені ідеї і т.д. Цей метод є універсальним і може бути використаний не лише в процесі здійснення фінансового аналізу діяльності суб'єктів господарювання.

В практиці оцінки фінансових ризиків фінансово-господарської діяльності, якщо інші методи оцінки ризику неприйнятні, може використовуватися метод аналогій. При використанні даного методу проводиться аналогія з вже проведеними угодами (проектами), а саме аналізуються знання про ризик з метою врахування потенційних ризиків у нових проектах, схожих за основними характеристиками з уже завершеним.

В узагальненому розумінні методи експертних оцінок (або методи експертиз) представляють

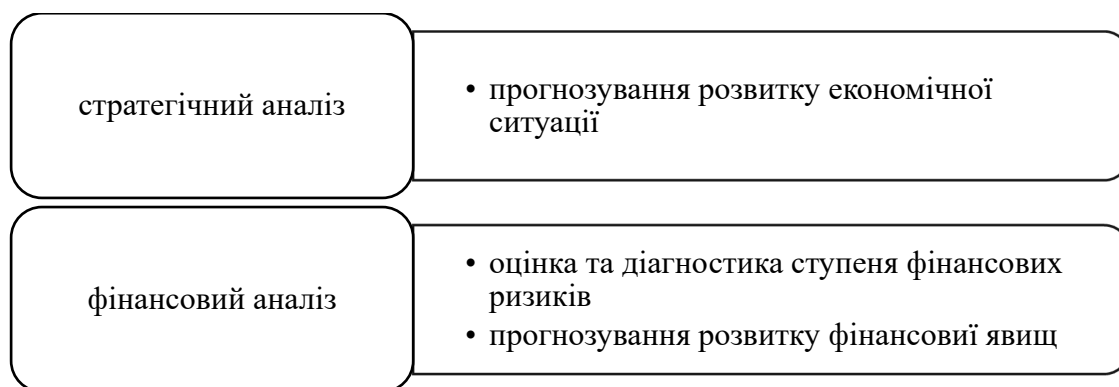

Рис. 1. Основні напрямки використання неформалізованих методів у економічному аналізі

Джерело: побудовано автором на основі [6]

собою «методи, що ґрунтуються на припущенні про можливість проектування адекватної картини майбутнього розвитку з урахуванням всіх можливих відхилень і стрибків на основі думок спеціалістів у певній галузі знань» [4].

Під час застосування даної групи методів можуть проводитися різноманітні опитування шляхом анкетування, при чому опитування можуть бути проведені в один етап або ж мати багатоступеневий характер. В цілому дана група методів є простою у застосуванні та, як правило, дає змогу сформулювати висновки щодо об'єкта, який досліджується, досить швидко.

Використання методів експертиз як інструменту фінансового аналізу передбачає застосування знань, досвіду та інтуїції експертів щодо фінансово-господарської діяльності підприємств та організацій комплексно або окремих його аспектів. Щодо ступеня достовірності, то в рамках використання експертних оцінок для цілей прогнозування фінансово-господарських явищ у сфері фінансів підприємств він визначається частотою відповідності висновків кваліфікованих фахівців (експертів) фактичним змінам об'єкта дослідження.

Комплекс експертних методів включає індивідуальні та колективні методи. Загальна характеристика ключових методів експертних оцінок наведена у табл. 1.

У табл. 1 представлені лише ключові методи експертних оцінок, які використовуються у фінансовому аналізі в процесі оцінки фінансових явищ властивих суб'єктам господарювання, відповідно, вище наведений перелік не є вичерпним.

Слід узагальнити такі ключові характеристики неформалізованих методів у контексті їх використання у фінансовому аналізі:

- вища доля суб'єктивізму у порівнянні з використанням формалізованих методів;
- використання в багатьох випадках паралельно з формалізованими методами;
- застосування здебільшого для прогнозування розвитку фінансових явищ та оцінки ступеня фінансових ризиків.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, в структурі методичного інструментарію фінансового аналізу найчастіше виокремлюють формалізовані та неформалізовані методи, кожен з яких займає свою нішу. Менш дослідженим залишається напрямок використання неформалізованих методів оцінки, в основі якого знаходиться застосування знань, досвіду та інтуїції дослідників-експертів у фінансовій сфері. Проте в сучасних реаліях динамічного розвитку зовнішнього середовища все більш доречним стає використання в цілях реалізації фінансового аналізу неформалізованих методів поруч з формалізованими (методи

Таблиця 1

Загальна характеристика ключових методів експертних оцінок

Назва методу	Зміст методу
Метод сценаріїв	Передбачає вивчення чинників, що впливають на об'єкт дослідження та окреслює можливі варіанти розвитку подій залежно від різних умов
Аналітичний метод	Передбачає самостійну роботу висококваліфікованого фахівця (експерта) над аналізом об'єкта дослідження та формування за результатами дослідження аналітичних висновків
Метод «інтерв'ю»	Безпосереднє спілкування з висококваліфікованим фахівцем (експертом) за схемою «питання-відповідь» щодо об'єкта дослідження з подальшим формулюванням аналітичних висновків
Метод комісій	Передбачає обговорення висококваліфікованими фахівцями (експертами) суджень, сформульованих раніше окремими спеціалістами та погодження загальних аналітичних висновків щодо об'єкта дослідження
Метод Дельфі	Передбачає проведення опитування незалежних один від одного кваліфікованих фахівців шляхом анкетування їх щодо об'єкта дослідження у декілька етапів. При чому таке опитування виключає безпосередній контакт фахівців між собою, інформація збирається за допомогою застосування електронної пошти, Google форм і т.д.
Матричний метод	Передбачає використання матриць, що відображають вплив чинників на об'єкт дослідження
Морфологічний метод	Передбачає поєднання в собі морфологічного аналізу (перший етап) та морфологічного синтезу (другий етап). Перший етап полягає в морфологічному поділі множини систем. На другому етапі здійснюється оцінка описів різних систем класу, що є об'єктом дослідження, і вибір тих, які відповідають умовам задачі. В спрощеному представленні сутність даного методу полягає у поділі будь-якого завдання (проблеми) на складові, які є відносно незалежними, а потім у здійсненні пошуку всіх можливих рішень для практичної реалізації кожної з складових. Найбільш розповсюдженим є метод морфологічної скрині.

Джерело: складено автором на основі [4; 6; 10]

експертних оцінок та психологічні методи), адже ця група методів може сприяти розв'язанню нетипових задач або задач, які поставлені в умовах відсутності (обмеженості) інформації. Подальші

дослідження доцільно спрямувати на розширення використання конкретних видів неформалізованих методів в практиці проведення фінансового аналізу.

Література

1. Бойчик І. М. Економіка підприємства : підруч. Київ : Кондор, 2016. 378 с.
2. Бондарук Т. Г., Заїчко І. С., Бондарук І. В. Діагностика фінансового стану та інвестиційної привабливості підприємства в системі фінансового менеджменту. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2022. № 1–2. С. 62–75.
3. Власюк Н. І. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Львів : Вид-во «Магнолія-2006», 2022. 254 с.
4. Грабовецький Б. Є. Методи експертних оцінок: теорія, методологія, напрямки використання : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2010. 171 с.
5. Ковернінська Ю. В. Фінансовий аналіз як основа прийняття управлінських рішень в сфері фінансової діяльності підприємства. *Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції НАСОА*. Київ, 2023. С. 99–101.
6. Кулик А. В. Теорія економічного аналізу : навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал»», 2018. 452 с.
7. Рузакова О. В. Аналіз сучасних методик оцінювання фінансового стану підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 2 (304). С. 7–13.
8. Синькевич М. І., Василюшин Т. М. Аналіз існуючих прийомів і методів фінансового аналізу діяльності суб'єктів господарювання. *Бізнес Інформ*. 2014. № 4. С. 313–317. URL: http://business-inform.net/export_pdf/businessinform-2014-4_0-pages-313_317.pdf (дата звернення: 29.03.2024)
9. Словник іношомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. 2-е вид., випр. і доп. Київ : Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ), 1985. 966 с.
10. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / За заг. ред. Школьник І. О. [І. О. Школьник, І. М. Боярко, О. В. Дейнека та ін.]. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 368 с.

References

1. Boichyk, I. M. (2016). *Ekonomika pidprijemstva* [The business Economics]. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
2. Bondaruk, T. H., Zaichko, I. S., & Bondaruk, I. V. (2022). *Diahnostyka finansovoho stanu ta investytsiinoi pryvablyvosti pidprijemstva v systemi finansovoho menedzhmentu* [Diagnostics of the financial condition and investment attractiveness of the enterprise in the financial management system]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu*, 1–2, 62–75 [in Ukrainian].
3. Vlasiuk, N. I. (2022). *Finansovyi analiz* [Financial analysis]. Lviv: Vyd-vo «Mahnoliia-2006» [in Ukrainian].
4. Hrabovetskyi, B. Ye. (2010). *Metody ekspertnykh otsinok: teoriia, metodolohiia, napriamky vykorystannia* [Methods of expert evaluations: theory, methodology, directions of use]. Vinnytsia: VNTU [in Ukrainian].
5. Koverninska, Yu. V. (2023). *Finansovyi analiz yak osnova pryiniattia upravlinskykh rishen v sferi finansovoi diialnosti pidprijemstva* [Financial analysis as a basis for making managerial decisions in the field of financial activity of the enterprise]. *Stratehiia rozvytku Ukrainy: finansovo-ekonomichni ta humanitarnyi aspekty: materialy X Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii NASOA*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Kulyk, A. V. (2018). *Teoriia ekonomichnoho analizu* [Theory of economic analysis]. Kyiv: DP “Vyd. dim “Personal”” [in Ukrainian].
7. Ruzakova, O. V. (2022). *Analiz suchasnykh metodyk otsiniuvannia finansovoho stanu pidprijemstva* [Analysis of modern methods of assessing the financial state of the enterprise]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, 2(304), 7–13 [in Ukrainian].
8. Synkevych, M. I., & Vasylyshyn, T. M. (2014). *Analiz isnuuiuchykh pryiomiv i metodiv finansovoho analizu diialnosti subiektiv hospodariuvannia* [Analysis of existing techniques and methods of financial analysis of business entities]. *Biznes Inform*. URL: http://business-inform.net/export_pdf/businessinform-2014-4_0-pages-313_317.pdf [in Ukrainian].
9. *Slovyk inshomovnykh sliv* [Dictionary of foreign words]. (1985). Za red. O. S. Melnychuka. 2-e vyd., vypr. i dop. Kyiv: Holovna redaktsiia “Ukrainska radianska entsyklopediia” (URE) [in Ukrainian].
10. Shkolnyk, I. O., Boiarko, I. M., & Deineka O. V. (Eds.). (2016). *Finansovyi analiz* [Financial analysis]. Za zah. red. Shkolnyk I. O. Kyiv: «Tsentр uchbovoi literatury» [in Ukrainian].